

Szuromi Rita

Költőnő, Ady és Babits árnyékában

Egy háziasszony metamorfózisáról

Ady ihlette verseit, egyetlen megjelent kötetét Babits Mihály ajánlotta az olvasók figyelmébe. Az utókor mégis műkedvelő költőként, Ady-imitátorként őrizte meg emlékezetét. Vajon milyen irodalmi és társadalmi hatások befolyásolták pápai Vratarics Gyuláné szigeti Buzáth Anna (Eger, 1881. május 2. – Debrecen, 1952. augusztus 28.) irodalmi pályáját, akinek nevét az 1926-ban Óceán címmel az egri Gárdonyi Társaság kiadásában megjelent verseskötete őrizte meg? S irodalmi teljesítménye több volt, vagy kevesebb, mit kora asszonyaié? Az írásban ennek megválaszolására teszünk kísérletet.

Egy személyiség jellemvonásait családjának öröksége épp úgy formálhatja, mint mikro- (családi) és makrokörnyezetének (városi miliő) hatásai.

Buzáth Anna apai felmenői máramarosszigeti örmény származású kereskedők voltak, akik Apafi Mihály fejedelemtől kaptak 1672-ben letelepedési engedélyt. Az örmények integrálódása Európa leggyorsabb asszimilációs folyamata volt, a 19. század közepére gyakorlatilag betagozódtak a magyar társadalomba. Buzáth Anna nagyapja, Buzáth Kristóf neve szerepel azon örmények közt, akik az 1850-es évek beadvánnyal fordultak a császári adminisztrációhoz, hogy az egységes németnyelvű ügyintézés helyett engedélyezzék számukra a magyar nyelv használatát, hiszen beszélni, ügyet intézni biztonságosan csak magyarul tudnak.

A Buzáth név szerepel a magyarországi örmény közösség által napjainkban öszszegyűjtött tősgyökeres családnevek között is. „*Anyai felmenőim anyakönyvi adatai mellett mindenhol ott a bejegyzés: juvenis armenus, puella armena*” – írta felmenőire emlékezve fia, Vratarics György művésztanár, jogász.

Az örmény kötődés két generáción keresztül tetten érhető az Egerbe költözött Buzáthoknál. A patikus *Buzáth Lajos* például jelentős összeggel támogatta 1896-ban a szintén örmény származású Lukács László országgyűlési képviselői választási kampányát. Lányának, *Buzáth Annának* a költő pályafutását pedig úgy jellemzi majd fia, hogy a „pesszimizmus költője” volt. Ez a szomorkás, lemondó hangvétel pedig talán az „örmény lélekkel” magyarázható. Buzáth Anna versei nagyon is tükrözik ezt a belső, látszólag ok nélküli szenvedést.

Számos kérdést vet fel a korai Buzáthok társadalmi helyzete. A családi iratok közt két feljegyzés utal arra, hogy a régi Buzáthok rendelkeztek valamiféle nemesi címmel, vagy kiváltságlevéllel. „*Buzáth Lajos még gyerekkorában láthatta a máramarosszigeti családi ház falán függeni az ősi címert.* Más helyen pedig az

olvasható, hogy „*anyám (értsd: Buzáth Anna) emlékszik rá, mint gyerekleánynak nem egyszer mondogatta atyja: nem kellene nekem új nemesség. Én a szüeleim házában gyakran láttam az ajtó felett az ősi Buzáth címert. A máramarosi Buzáthok nemességét azonban a nagy genealógiai összefoglalók nem igazolják.*

Az apa, Buzáth Lajos (Máramarossziget, 1855. – Eger, 1899.) patikus 1878-ban érkezett Egerbe. Két évtized alatt jelentős vagyont gyűjtött és nagy kapcsolatrendszert épített. Utóbbi a század végére az országos politikai szintjéig ért. Ennek következménye volt a polgárok sorából való kiemelkedés igénye. Gazdasági, közéleti és politikai befolyásának megkoronázásaként 1898-ban nyerte el a magyar nemességet „a közügyek és különösen a szőlőművelés és szőlőfelújítás terén elért eredményeiért.” A patikus ezért nagy árat fizetett. Eladósodott, s 1899-ben önkézzel vetett véget életének.

Két lánya, Sarolta (Eger, 1880. május 26 – Budapest, 1962. július 1.) és Anna a társadalmi közép nemesi identitású tagjaiként *szigeti előnévvel* és nemesként, de vagyontalanul kerültek az eladó lányok sorába.

*

Buzáth Anna gyermekkoráról csupán annyit tudunk, amennyit fia, Vratarics György emlékirataiban feljegyzett. „*A gyermekeket akkori szokás szerint tízéves korukig dajka nevelte, aztán nevelőnő, aki a német nyelvre, francia társalgásra, a helyes viselkedésre, majd később idegen nyelvű irodalomra és történelemre oktatta őket. Tizenhét éves korban a leányokat szinte átmenet és tapasztalatok nélkül eladósorban lévőeknek tekintették. Később az olvasható, hogy anyja a magyar klaszszikusokat sem ismerte, így amikor a veje, Hunyadi-Buzás Endre a kezébe adta Ady kötetét, gúnykacajjal fogadta a verseket.*

Buzáth Annát és nővérét Saroltát a kor etikettjének megfelelően vezették be a társasági életbe, 1897 őszén. Anna sikerét fekete dús hajának, barna bőrének is köszönhette, mivel örmény származása keleties, egzotikus vonásokat kölcsönzött arcának.

A Buzáth lányok rendszeres vendégei voltak a fővárosi társadalmi eseményeknek is. „*Anyámnak nagyobb udvara volt, mint nővérének, pedig nem volt oly szép, ezt azonban eleven modora, élénksége ellensúlyozta. Volt egy Gyengő Béla nevű fiatal ügyvéd udvarlója, akitől Egerbe mindennap érkezett egy képeslap üdvözlő sorokkal. Udvarolt anyámnak egy Ledniczky nevű egri fiatalember is, de leginkább Menyhárt Dezső, akit vagyona és származása miatt a szülők nagyon szívesen láttak volna. Be-bejárt pompás fogatán Vezekényről Vratarics Gyula földbirtokos aki gavalléros, mulató gesztusaival, férfias szépségével, jó öltözködésével hívta fel a figyelmet magára.*”

A „gavallérok” társadalmi helyzetéről és anyagi viszonyairól megállapítható, hogy mindannyian nemesek voltak, s Gyengő kivételével földet is birtokoltak. Mi-

vel a Buzáthok csak 1898. május 24-én nyertek címet, Anna ekkor még „nemtelen” leánynak számított. A Buzáthok vagyona és társadalmi helyzete viszont elég volt ahhoz, hogy a lányoknak a kisebb vagyonnal rendelkező, de nemesi címet bíró rétegben keressenek férjet.

A családfő öngyilkossága azonban a lehető legrosszabbkor következett be. Vratarics György szerint *„nagyatyám szörnyű halála hírére szétfutottak azok az udvarlók, akik a szép Buzáth lányokban a jó partikat láttak. Anyám mellett Menyhárt és Vratarics Gyula tartottak ki. (...) Vratarics Gyulával csakhamar jegyet váltott.”*

*

Szigeti Buzáth Anna és pápai Vratarics Gyula (Hevesvezekény, 1869. május 24. – Eger, 1926. november 5.) a Hevesmegyei Takarékpénztár tisztviselője 1899. október 17-én kötött polgári házasságot Egerben. A házasságkötés rendkívül gyorsan történt. A sietség oka: a vagyon árverezése után a lányok esélyei még rosszabbak lettek volna.

Vajon miért tartott ki pápai Vratarics Gyula a vagyontalanná lett Buzáth Anna mellett? Jellemére a családi hagyatékban találunk választ: *„Mindennemű neked adnám, még a véretem is, mint a pelikán, amely a címerünkben van, de megtagadnád, ha valaha is hűtlen lennél becsületedhez és magyar nevedhez”* – írta fiának. Tehát Vratarics Gyula számára az adott szó, a becsület mindennél fontosabb érték volt.

Buzáth Annának – Vratarics Gyula becsületes jellemének köszönhetően – nem kellett rangon alul férjhez menni, vagyont viszont a házassággal sem nyert. A Vrataricsok birtoka a századfordulón már 300 hold alá csökkent, s ezt is a legidősebb fiú, Lajos tulajdonolta.

A fiatal pár neveltetéséből adódó nagy különbségek hamar megmutatkoztak. Gyula olvasni sem szeretett, a pozsonyi kereskedelmi iskolát nem fejezte be, igazán jól csak Vezekényen érezte magát, ahol élvezte a vidéki élet minden előnyét. Egerbe költözve hamarosan új cimborákra lelt, s idejét előszeretettel töltötte a Kaszinóban. Megélhetését nőülése után már a Heves megyei Takarékpénztár biztosította, ahol hivatalnoki állást vállalt.

Az első világháborút követően azonban bekövetkezett az ő csődsorozata is. *„Gondjaival mindig egyedül akart megküzdeni, anyámat csak a bekövetkezett szerencsétlen tényekről utólag értesítette. Anyámnak nagyon jó, reális érzékét semmi re sem becsülte, idegeneknek viszont mindent elhitt. A sok ingatlanvétel és eladás során mindig ő maradt a vesztes”* – fogalmazott fél évszázaddal később fia. Buzáth Anna nem esett kétségbe, a bajt humorral kezelte.

Érdekes reakció ez az akkor már kétgyerekes anyától. Úgy tűnik, mintha az anyagi biztonság nem jelentett volna számára semmit. Ekkorra már megterem-

tette magának azt a világot, melyben később verseiben szól. A *nagy uzsorás* című írás utolsó versszakát önvallo-másnak is tekinthetjük:

*Élet! Ha mindent elvettél is
Uzsora áron – király vagyok!
Bíbor az álmom és emlékezésből
Szövöm – aranypalástom.*

Az asszony tudatában volt annak, hogy a csőd felé haladnak, de az élet pillanatnyi élvezete elhomályosította az anyagi gondok fölötti aggodalmát. „Némelykor megesett, hogy valamely éjszakai szórakozásból gavalléroktól kísérve érkezett haza a család, s a cigányokat is magukkal hozták. Előfordult, hogy mikor reggel kiléptem a szoba ajtaján, hogy iskolába menjek, az egész társaság a cigányokkal együtt még ott ült a földön és énekelt” – írta fia. Buzáth Anna nagyon is jól ismerte férje mulatós, társaságkedvelő természetét – melyben ő is osztozott –, s tudta azt is, hogy létüket a hivatali fizetés anyagi keretei határolják be. Ám 19 éves koráig a Buzáth-ház biztonságában élt, apja öngyilkossága után fél év múlva pedig férje gondjaira bízta magát. Talán ezzel magyarázható, hogy később György nevű fiához, mint a család egyetlen kereső és túlélésüket biztosítani tudó férfitagjához is oly mértékben ragaszkodott, hogy minden meny-jelöltben konkurenciát látott.

Az asszony elfogadta a vagyon és kereseti lehetőség nélküli nők hitvesi és anyai szerepét, de ezzel párhuzamosan elkezdett kialakulni másik énje, mely verseiben teljessé vált ki. A nappalok valósága elszakad az éjszaka álmaitól. A nappalokat az életigenlés, a muzsikaszó, a színes társasági élet szötte át, de éjszaka felébredt a szenvedő, a mindent elvesztő és kompromisszumokat kötni kényszerült nő. Húsz évig mindebből azonban semmi sem látszott: az első jelek majd az *Óceán* című kötetből olvashatók ki.

Buzáth Anna tehát élvezte a társaságot, mely szinte napról napra megtöltötte házukat. A 11 évvel idősebb férj nagy szabadságot adott nejeének. „A szép fiatalasszony eleven modorával hamarosan kedveltje lett a város fiatalságának is. Anyám maga is szerette az ártatlan udvarlást, asszonykorában még bállokba is elment, ami akkor igen szokatlan volt” – emlékezett a házaspár fia. A kétgyerekes anya fiával gyakorta megfordult külföldi nyaralóhelyeken. Vratarics Gyula ezekre az utakra nem tartott feleségével, ellenben arról mindig gondoskodott, hogy nejét

megfelelő „gavallér” kísérje. Vratarics büszke volt fiatal és tehetséges feleségére és szerethette is. Többször is kijelentette „*ha fiatal lennék, megint csak téged vennék el.*” Halála évében 1926-ban is betegen járta a várost, hogy népszerűsítse felesége verseskötetét.

Vratarics Gyula rajongásával szemben Buzát Anna kézzel írott verseskötetébe 1923-ban viszont a következő olvasható:

*„Két szép szemem
Két alvó fáklya
Szűz fáklya
Szerelem tüze soha
Nem gyújtotta lángra.*

*Forró ajkam
Az eltűrt csókok
Bús Lázárja
S fejemen az Élet
Töviskoronája.”*

A vers bekerült az 1926-ban megjelent Óceán című kötetbe is, ám két nagyon jelentős változtatással: a szerelem tüze soha nem gyújtotta lángra sor helyett: szerelem tüze még nem gyújtotta lángra... illetve az utolsó versszakot teljesen átírták. A kötetben a vers a következőképp fejeződik be:

*„Bús szívemben
Lüktet az Élet,
Lázálma –
Jaj! Én vagyok – én
A csókok Lázára.”*

A boldogtalanságát mélyen magába záró asszony önvallomása helyett tehát egy költői fordulat zárja a nyilvánosság elé került verset. A hálószo-
batitkok a hálószo-
ba falai közt maradtak, az érseki város műkedvelő közönsége a költőre és nem a szenvedő asszonyra volt kíváncsi.

Kell ennél őszintébb vallomás arról, milyen kompromisszumot kötött apja halála után Buzáth Anna? Lelki erejének nagyságára és neveltetésének konzervatív vonásaira utal, hogy szenvedése és boldogtalansága csak verseiben jutnak felszínre, ám mivel ezek „csak” versek, így költői fikcióknak is tekinthetők – vagyis Vratarics Gyula becsületén nem esett csorba. Ha ennek a leghalványabb gyanúja

mégis felmerült volna, akkor a jóakarók és pártolók gondoskodtak arról, hogy ez ne történhessen meg.

Erre a legjobb példa a Jó című vers, mely nyomtatásban nem jelenhetett meg. A vers a következőképp hangzik:

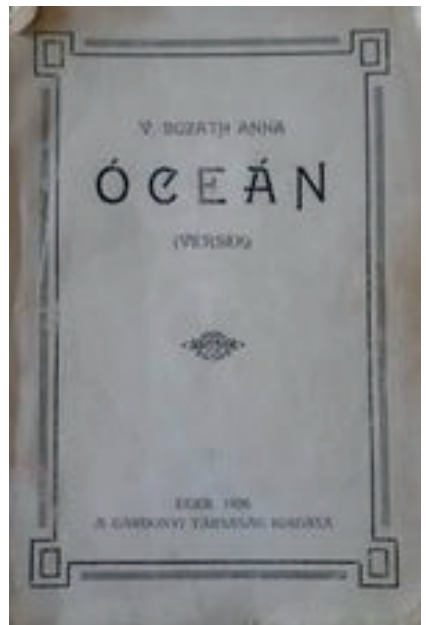
*„Az erény bús szava szürke,
 Ám zenél a bűn
 Bűvös-csábos aranyhegedűn!
 Szeretni forrón, gyönyörűn,
 Játszani pompás aranyhegedűn, -
 Éljen, éljen a Bűn!
 Sátán szekere, robogj velem!
 Szerelem! Szerelem!
 Hej, iramodni a széllal,
 Dacolni vésszel, veszéllyel,
 Előre hajrá, szilaj csikó!
 Száguldni jó!*

*S pihenni, mámor ha tűnt:
 Köszönöm Sátán a bűnt!”*

Az *Óceán* című kötet előkészítésben részt vett Werner Adolf Adolf (Tiszafüred, 1867. – Zirc, 1939.), irodalomtörténész, tanár, zirci apát, akkori gimnáziumi igazgató. Ő hallani sem akart arról, hogy egy köztisztelőben álló asszony tollából ilyen érzelmeiktől túlfűtött vers jelenjen meg. Vratarics György erre így emlékszik:

„Mondja főtisztelendő úr – kérdezte ekkor anyám –, de őszintén: sohasem volt életében egy pillanat, amikor azt mondta, amit az én versem: éljen, éljen a bűn? Werner Adolf elpirult kissé, kicsit habozott, aztán felelt: De igen, volt. Csakhogy arról én nem írtam verset.”

Az utóbbi vers kötetből való kicenzúrázása két kérdésre is választ ad. Ismerte-e Buzáth Anna a szerelmet? Igen. Megengedhető

volt-e egy érseki város polgári társadalmában egy köztisztelőben álló nő erkölcsi bukása? Nem.

S ezzel megszületett Buzáth Anna a költőnő, aki mindvégig tisztelte annyira férjét, hogy nevét használta költői estjein, fellépésein, s verseskötetét is V. Buzáth Anna néven jelentette meg. Ám mögötte ott volt az a szigeti Buzáth Anna is, aki 1899-ben kompromisszumot kötött sorsával, de kiteljesednie és teljes életet élnie – Eger zárt, hagyománytisztelő és vallásos közösségében - csak a költészet világában tudott.

*

Buzáth Anna költészetét végigkísérte Ady Endre tisztelete és verseinek csodálata. Két, kézzel írt versgyűjteménye maradt meg a család tulajdonában: az egyik füzetecske nyitóoldalára – melyet a bejegyzés szerint lányától, Kláritól (későbbi Pápai Klára színésznő) kapott - Ady Endre híres, Székely Andor által készített könyöklős képét ragasztotta. A másik kis füzet elejére pedig az Ady a halálos ágyon című, Szőnyi Lajos fotó került, melyet egy korabeli újságból vágott ki. Az első kötetbe 1919-től írt verseket, a második legkorábbi bejegyzése 1917. évi.

Vrataricsné lánya udvarlója, későbbi férje, Hunyadi-Búzás Endre (Eger, 1895. október 21. – Budapest, 1972. október 12.) főjegyző, országgyűlési képviselő ismertette meg Ady költészetével. *„Anyám gúnykacajjal fogadta a különös, számára érthetetlen költeményeket. (...) El is határozta, hogy Lexit megrézfálja. Írt egy verset Ady modorában (...) belehelyezte Ady egyik kötetébe és felolvasva, mint Adyét, s felkérte Lexit, magyarázza meg a vers mély szimbólumát. Mikor Lexi már tíz perce fejtegette a vers mélyre rejtett költői igazságait, anyám bevallotta a dolgot. (...) Anyám átalakult, Ady ellenségéből lelkes barátta, sőt harcostárssá, így lett belőle költő, akinek számára Ady lett és maradt az örök példakép és forrás.”* Ez a hatás olyan erősnek bizonyult, hogy a későbbiekben *„nem sikerült autonóm költői világképet alkotnia, az Ady Endrétől megtanult nyelvjárást beszélte, műveiben a nagy költőelőd témáit, szimbólumait, szöfűzését idézte.”*

Milyen hatások formálták eddigre Buzáth Annát? Húsz év házasság, egy vesztes világháború, férje vagyonának elvesztése alakította életét, személyiségét. Ekkor már éreznie kellett, hogy az a világ, melyben eddig élt, lassan a múltba süllyed. Érett asszony volt, akinek személyes sorsa épp úgy éretté tette őt Ady költészetének megértésére, mint – olvasott és tájékozott emberként - az eltelt évtizedek társadalmi és politikai traumái.

Az Ady költészetével való megismerkedése után *„főzés közben is ott volt a nagy fekete Pénztári Főkönyv – apám hozta neki a bankból – rákötve madzagon a ceruza és a törölógumi. Tanárait buzdították anyámat a nagy klasszikus magyar költők olvasására. Petőfit, Aranyt egyáltalán nem ismerte, csak Adyt engedte magára hatni.”* A Vratarics házban ekkor mindennapos vendégek voltak a kis Vratarics

György gimnáziumi tanárai, Bárdos József, Módly Dezső, továbbá Tordai Ányos és két hírlapszerkesztő, Kelemen Gyula és Jakab József is. Ők kezdték egyengetni a háziasszony útját. Ezek az egyházi és irodalmi kapcsolatot tették lehetővé, hogy Buzáth Anna verseit leközzölje az aradi Vasárnap, a Literatura, a Napkelet és a Nemzeti Újság. Mindezekből úgy tűnik, hogy Vrataricsné költői pályafutása inkább külső segítséggel indult, mint saját becsvágyától hajtva.

A költői pályafutás kezdetéről pontos képet ad az Egri Népújság 1923. május 19-i lapszáma. A szerző, Bárány László írja: *„Mikor a kis gyűjtemény a Vasárnap szerkesztőjének a kezébe jutott, örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a verseskötetből párat lemásolhasson, hogy azután az oláh bocskortól sokat szenvedett testvéreinknek elvigye vigasztalásul.”* Az aradi Vasárnap szerkesztője 1923-ban dr. Wild Endre Endre (1882–1969) volt, tehát ő lehetett az, aki kézbe vette Buzáth Anna füzetét.

1923-ban több verse is jelent meg az aradi *Vasárnap* című irodalmi lapban. Első költeményeit, köztük a „Hazatérést” Szigetváry Mária álnéven jegyezte. Az Egri Népújság azonban gondoskodott arról, hogy a városi műkedvelő közönsége értesüljön arról, hogy „Vrataricsné” versei immár „a demarkációs vonalon túl” is ismertek. Buzáth Annának ebben az évben rendszeresen jelentek meg versei a Vasárnapban, a karácsonyi számában együtt publikált Reményik Sándorral (Kolozsvár, 1890. – Kolozsvár, 1941.).

Korai verseit gyakran *Szigetváry/i Mária* álnéven adta közre. Az Új Nemzedék 1923. július 15. számában közreadott „Ha jön a fehér gólya” című versét szintén ezen a néven írta alá. A kezdeti rejtőzködés okára a választ az Új Nemzedék levelező rovatában találjuk meg. *„Ha jön a fehér gólya című vers szerzőjének: Ezt a küldeményt értékesebbnek tartjuk, mint amelyiket már elolvastunk. (...) Kérjük a döntést, milyen névvel közöljük.”* Tehát Buzáth Anna kezdeti szárnypróbálgatásai idején természetesen nem volt biztos saját költői tehetségében, s talán a korai elutasítások is érzékenyen érintették. Ezért választhatta a Szigetváry/i nevet, melyben ismét utalást sejtethetünk az ősi családi fészekre, Máramarosszigetre.

Az 1924. évtől már nem rejtőzködik: Vratarics Gyuláné vagy V. Buzáth Anna néven publikálja költeményeit a Nemzeti Újságban és az Új Nemzedékben. Ebben az évben már rendszeres szereplője volt az egri közéletnek is. Verseit leközzölje az Egri Népújság, mely tudósított arról is, ha V. Buzáth Anna a Gárdonyi Társaság ülésén vendégként felolvasott. Írásait gyakran szavalta Marossy József, az Egri Műkedvelők Körének ügyvezető elnöke.

Ilyen előzmények után 1925-ben az egri Gárdonyi Géza Társaság rendes tagjainak sorába választotta. Ebben nagy szerepe volt Bárány László tanárnak, újságírónak, műkedvelőnek és Werner Adolfnak, a ciszterci gimnázium igazgatójának. Buzáth Anna *„zajos tetszés mellett székfoglalóul, néhány finoman ötvözött, hangulatos költeményét olvasta föl.”*

A Gárdonyi Társaság a következő év elején jelentette meg az Óceán című verseskötetet, melynek ára 2 pengő volt. Az Óceán népszerűsítésére Gáspár Jenő, Kállay Miklós és Lándor Tivadar fővárosi írókat kérték fel.

A Társaság a verseket szerkesztett formában adta ki. A kötet előszavát Babits Mihály írta. Ez a szimbólumokkal átszőtt ajánló tette lehetővé, hogy Buzáth Anna neve fennmaradjon, mint olyan szerzőé, akinek egy Babits-írás emeli verseskötetét az irodalomtörténetbe. Másrészt viszont a Nyugat írófjedelmének előszava okozta azt, hogy V. Buzáth Anna nevét nem saját jogán kezelik a későbbiekben az irodalomtörténészek, hanem kötetéből egyedül Babits írására figyelnek fel.

De hogyan sikerült a vidéki asszonynak kapcsolatot találni Babits Mihállyal? Babits a kötet előszavával kapcsolatos levélváltás első levelét egy „Méltóságos úrnak” címezte. A levél végén pedig gratulált a Méltóságos úr bajai kinevezéséhez, „melyre meghívatott”. Ki lehetett az az ember, aki Babitstól kért előszót Vrata-ricsné kötetéhez? Mivel ezen a levélen nincs dátum és a megszólításban is csak a Méltóságos úr kifejezés szerepel, így két név jöhet szóba: Werner Adolfé és Tordai Ányosé.

Babits az ismeretlen kérelmezőnek késve, de nagyon baráti hangon válaszolt. *„Első benyomásom most sem változott, V. Buzáth Anna úrnőnek véleményem szerint határozott költői hajlama és tehetsége van. A kifejezésre kívánczó érzés, a gondolati elmélyülés vágya és képessége, a ritmusérzék csírái nem hiányoznak nála. Kissé gyengébbnek látszik az invencióban: mert színei és kifejező eszközei nem önállóak, hanem a mai divatos modern magyar költők legmegszokottabb színeiből és eszközeiből variálja őket, s általában még nem tudta felszabadítani magát más mai magyar költők hatása alól.”* A költő kifejtette, hogy ezeket a verseket még semmiképp nem tartja alkalmasnak arra, hogy a Nyugatban megjelenjenek, mert annak olvasóközönségét kevés újjal örvendeztetnék meg, s nem hoznák meg a jó bevezetést. Babits reményét fejezte ki, hogy Buzáth Anna tovább fejlődik.

E szerint tehát a verseket előbb a Nyugatban szerették volna megjelentetni. Az elutasítás után születhetett döntés az önálló kötet kiadásáról. Tehát a Buzáth Anna verseit érintő levelezés már 1924 körül elkezdődhetett.

Nem tudni, mi történt a következő egy évben, de 1925. december 13-án Babits Budapesten postára adta Vratarics Gyulánénak a „Micsoda zsarnok a költészet!” című előszavát, mellyel az Óceán című kötetet ajánlja az olvasóknak. Ehhez névjegykártyát mellékel, melynek hátoldalára azt írta: *„Mellékelve küldöm az ígért előszót. (...) V. Buzáth Anna postafordultával, december 19-én köszönőlevelet írt Babitsnak a megküldött írásért. „Boldog és büszke vagyok. Boldog, mert engem ismeretlent, névtelent nem utasított vissza és büszke, mert költő vagyok. Ugyanúgy, ahogy a hajdani királyok karddal ütötték lovagga híveiket, úgy avatott engem a Mester előszavával költővé.”*

A kötet verseit eddigre már nyomdakész állapotba rendezhették, mivel 1926. január 27-én a Gárdonyi Társaság választmányi ülésén bejelentették, hogy Óceán címmel megjelent V. Buzáth Anna verseskötete.

A kötet kedvező kritikát kapott. Bárány László 1926. január 11-én az Eger című lapban a következőt írta: *„aki elolvassa Buzáth Anna verskötetét, úgy érzi, hogy ez az asszony költő és költő volt már tíz évvel ezelőtt is, amikor talán még egyetlen verset sem írt le, hanem csak gondolta, átérezte és átélte a szépet, amit most csilintgelő szavakkal, magával ragadó ritmusokban papírra vet.”* A szerző megjegyezte, hogy Ady hatása érezhető a verseken, mégis nagy reményeket fűzött ahhoz, hogy a Vrataricsné hamarosan kiforrott költő lesz. A Napkeletben Szarka Géza (1897-1974) úgy fogalmazott, hogy *„Egy vívódó, önmagát és az élet értelmét kereső asszonyi lélek sötét hangolású kifejeződései ezek a versek. Valami sóvár életrevágás, de visszatoppanása „vágypalota“ előtt.”* Ám a szerző azt is megjegyezte, hogy *„vannak kollektív témák, melyek a legegységibb költői ént is dalra ihlethetik. Csodálom, hogy a Gárdonyi-Társaság költőtagját költeményeinek egyetlen sorában sem ihleti meg a legélményibb kollektívumnak: a magyarságnak vagy legalább a magyar nőnek sorsa hányódása.”* Szarka Gézának igaza volt. Buzáth Annát nem ihlette meg a magyarság sorsa, nem kesergett nyilvánosan Trianon tragédiája fölött – de még a családi események sem sarkallták verselésre. Csak Ady és önnön mély fájdalma, keserősége keltette fel benne a vágyat, hogy tollat ragadjon és írjon.

Mi volt az oka annak, hogy nem találta meg saját hangját, s Ady lírájának tartalmi és formai sajátosságai végigkísérik verseit? A legfontosabb ok talán magánéleti boldogtalansága, melyet Eger vallásos és konzervatív légkörében mélyen magába kellett rejteni, s azok csak a versekben juthattak felszínre.

Figyelemre méltó lehet ezt a költői pályafutást vizsgálva, hogy milyen erőteljes szerepe volt az egyháznak és az egyház közeli személyeknek abban, hogy a versek nyilvánosság elé kerültek, s végül kötetbe rendeződtek. Ez pedig arra is magyarázatot ad, hogy a Jó!... című vers, mely a szerelmi bűn nyílt vállalása miatt nem jelenhetett meg. Az asszonynak tehát ismét kompromisszumot kellett kötni: azért, hogy az érseki városban versei megjelenjenek, s azok felolvasó esteken elhangozzanak, el kellett tűrnie a cenzúrát, s a benne tomboló érzelmeket lírai fordulatokká, szimbólumokká kellett szelídítenie.

Buzáth Anna pályájának csúcса kétségkívül az Óceán megjelenése volt. Ám ebben az évben ismét olyan tragédia érte, mely megváltoztatta addig életét. November 5-én elhunyt férje, Vratarics Gyula. Az asszony egyedül maradt kiskorú fiával.

*

A kamaszodó fiúval egyedül maradt asszony gondjai megsokasodtak. Vratarics Gyula halálakor Buzáth Anna költői pályája csúcán állt, s igen mutatós asszony volt. Özvegyként már fogadhatta volna nyíltan a gavallérok udvarlását és a sze-

relmet a valóságban is megélhette volna, nem csak versein keresztül. Ő azonban férje halála után életét fia nevelésének szentelte.

Ebben a jelentős fordulatban sejthetjük annak a konzervatív, vallásos nevelésnek a hatását, amely arra ösztönözte, hogy egyedül maradván méltón viselje az özvegyi fátylat. *„Édesanyám, hogy fedezni tudja kiadásait, lakásunkat hasznosította. Katonatiszteknek adta ki a szobáinkat. Ez a jövedelem tette lehetővé, hogy megkezdett budapesti tanéveimet végigjárhasam”* – írta ezekről az évekről fia, Vratarics György.

A családfő halála után még jelentek meg versek Buzáth Anna tollából, de valóban jóval kevesebb, mint 1926 novembere előtt.

Egy nagy sikert azonban még mindig tartogatott a sors Buzáth Annának. Os-váth Viktor (Budapest, 1921 – Kecskemét, 1985.) református lelkész, karnagy és Koudela Géza (Kalocsa, 1984 – Budapest, 1939.) pap, zeneszerző megzenésítette verseit.

Miután lányának, Vratarics Klárának megszülettek fiai, Buzáth Anna már csak nekik mesélt, s ezeket le is jegyezte. Mesegyűjteménye követik a klasszikus magyar népmesék fordulatait, a végén a jó elnyeri jutalmát és mindenki megtalálja boldogságát. Ezekből az írásokból már hiányzik a Buzáth Annát éltető tűz és szenvedés.

Egészségi állapota ekkorra már megromlott. 1944-ben szívproblémákkal került kórházba.

Az idős és beteg asszony támasza fia lett. A családot azonban 1951. június 29-én Budapestről Dombrádra telepítették. Vrataricsné ekkor már 71 éves volt. Július 1-jén érkeztek meg Dombrádra. *„Buzáth Anna a halálra készült. Apatikussá vált”* – emlékezett vissza ezekre a hónapokra unokája, Vratarics Nóra.

Az idős asszony a debreceni kórházban hunyt el 1952. augusztus 28-án.

